

HORVÁTH EMŐKE

A nyugati gót történetírás emlékei*

(*Isidorus Hispalensis és Johannes Biclarensis
történeti művei*)

Viszonylag kevés forrás áll rendelkezésre a nyugati gót történelem tanulmányozására és közülük sem mindegyik nyugati gót szerzőtől származik¹ A vízigót elbeszélő források, krónikák közé sorolható Johannes Biclarensis „Chronica”-ja, Sevillai Izidor „Cronica mundi” és „Historica Gothorum, Wandalorum et Suevorum” című történeti munkái, talán még e műfaj keretei közé szorítható életrajzi katalógusa, a „De viris illustribus” is, valamint Toledói Julianus „Historia Wambae” címet viselő műve.² Természetesen a korszak jobb megértéséhez nélkülözhetetlen más jellegű források, hagiográfiák, zsinati határozatok, törvénykönyvek etc. ismerete is, most azonban csak a formailag szorosan értelmezett krónikákkal, azon belül is Johannes Biclarensis és Sevillai Izidor írásaival foglalkozunk.

Johannes Biclarensis tekinthető az első nyugati gót krónikásnak, de a modellt, a kiindulási pontot a korábbi írók jelentették úgy a hispániai, mint más szerzők számára is.

A keresztény történetírás erősen támaszkodott az antik hagyományokra, többek között az Eusebius korát 700 évvel megelőző görög kronológiai tapasztalatokra. Afrikai Julianustól kezdve azonban a keresztény írók arra törekedtek, hogy az antik illetve általuk pogánynak nevezett történelmet a keresztény eseményekkel szinkronba hozzák. A korai keresztény historiográfiában két hagyomány, a pogány és a keresztény tradíciók egymáshoz való viszonyának kifejeződése az alapvető tétel. E két történeti előzmény értékelésére, újraértékelésére illetve rendszerezésére tett kísérletet a patrisztika. Ezt a szándékot figyelhetjük meg Julianusnál, Eusebiusnál, Jeromosnál és hatásukra a későbbi szerzőknél is. Az említett írók munkáiban a világtörténet keresztény szintézise fogalmazódik meg, melyben a zsidó történelem a kereszténység előzményeként manifesztálódik, a Biblia szervesen beépül a történetírásba. A patrisztika évszázadaiban fogalmazódik meg az a szemléletmód, amely a történelem folyamatát a Gondviselés „munkálkodásában” látja. Szent Ágostontól kezdve – különösen a Civitas Dei hatására – a történelem ilyen jellegű felfogása általánossá válik, vagyis annak feltételezése, hogy az isteni elgondolás, szándék irányította a pogány, zsidó és keresztény történelmet.

Julianus Africanus az első, aki „Chronographia” című művében a pogány és a zsidó-keresztény történelmet időrendbe, egymással párhuzamos rendszerbe foglalta.³ Ádám-tól Krisztus születéséig 5500 évet tart nyilván és a 221. esztendőig viszi a történeteket. Módszere mind nyugaton, mind Bizáncban minden későbbi kronológia alapját képezte. Caesarea-i Eusebius Julianus művére támaszkodva egyidejű kronológiai táblákat alkotott, melyek beveze-

*A tanulmány a Soros Alapítvány támogatásával készült.

tőjében a bibliai és a pogány történelemben fontos szerepet játszott eseményeket és személyeket hozta kapcsolatba egymással. A zsidó történelem a kiindulási pont, és az Ótestamentum a mű középpontja. Eusebius Ábrahám születésétől számítja a történelmet, mivel előtte nem talál olyan pogány eseményt, amellyel kapcsolatba hozható lenne a bibliai történelem. Eusebius műve két könyvből áll. Az elsőben – Ábrahámától 329-ig – különböző történetírókra alapozva igyekszik összerakni a helyes, pontos kronológiai sorrendet; a másodikban pedig – mely Eusebius önálló munkájának tekinthető – szinoptikus táblázatok segítségével mutatja a bibliai, egyiptomi, asszír, a görög és római kronológiai rendszerek egyezését.⁴ Történeti személyiségekké lényegült mitikus alakok és valós történeti személyiségek keverednek Eusebius tábláin (pl. az amazonok, a szfinx, Bacchus, Orpheus etc.). Eusebius „Chronica” (vagy „Chronographia”) című művének görög nyelvű eredetije majdnem teljes egészében elveszett, azonban létezik egy teljes örmény és szír nyelvű változata is, nyugat számára nem ezek révén, hanem a Jeromos-féle latin fordításban és bővítésben vált ismertté.⁵ Jeromos önálló hozzá-
toldása a 324-378 közötti időszakot öleli fel, 378-ig, az adrianopolisi csatáig vitte tovább az eseményeket.

A kora középkori eszmerendszer egyik meghatározója Róma volt, azaz a Róma-eszme, mely Ágostontól kezdve nem magát a várost jelenti, hanem átfogó értelemben magába abszorbeálta a birodalom, a keresztény hit és a kultúra fogalmát.⁶ Ez a Róma-eszme a nyugati rész bukása után a keleti területekre sugárzott át. Eusebius számára az egyház és a római birodalom Constantinus császár megtérése óta egymástól elválaszthatatlan fogalmak lettek. Műveiben Constantinus idealizáltan, mintegy új Mózesként jelenik meg. Az Eusebius-féle látásmód bizonyos transzformációval, de visszatér a bizánci történetírásban is.

Cassiodorus „Historia ecclesiastica tripartita” című munkája szintén ismertté vált a nyugati gót írók között. Mint közismert, maga a mű három V. századi bizánci egyháztörténetíró – Sokrates, Sozomen, Theodoret – műveinek fordítása és kompilációja. Hatása jelentős volt, és még jobban megerősítette az Eusebius-féle történelemszemléletet. Az említett szerzők a keresztény uralkodót az egyház fontos támaszánaként ábrázolják, ugyanakkor a papság szerepét még Eusebiusnál is jobban kiemelik. Műveikben lefestik az ideális uralkodó portréját, mely kimutathatóan hatott Sevillai Izidorra, „Sententiae” című munkájában az igazságos királyról alkotott kép gondolataikat tükrözi.⁷

Az Eusebius–Jeromos fémjelezte történetírás meghatározó szerepet játszott a továbbiakban, történelemszemléletük rányomta bélyegét a későbbi történetírásra. Jeromos után Hydatius az, aki 468-ig folytatja a történetek lejegyzését.⁸ Hydatius munkássága képezi a nyugati gót történetírás alapját. Ő az, akinek érdeklődése egyre inkább az Ibériai-félsziget felé fordul, különösen a svévek kerülnek figyelembe előterébe, azonban ezt a fajta történetírást is a Róma-eszme hatja át. A félsziget kiemelését az jelzi, hogy külön időszámítást vezet be, a hispán időszámítást. Ezt a fajta kronológiát csak Izidornál látjuk viszont a „Historia Gothorum...”-ban.⁹ Hydatiust Victor Tunnen-

nensis követte, aki a 444–567 közötti időszakot rögzítette írásban.¹⁰ Munkájának közvetlen folytatása Johannes Biclarensistól származik.

Johannes Biclarensis tekinthető az első nyugati gót krónikásnak. Fiatalabb kortársa, Izidor életrajzi katalógusában mint gót származású szerzót említi.¹¹ Johannes még ifjúként Konstantinápolyba került, ahol kiváló görög és latin műveltséget sajátított el, és igen közelről figyelhette a Bizáncot érintő eseményeket.

A másik szerző, Sevillai Izidor is római közegben nőtt fel, és szellemi neveltetése is ehhez a kultúrkörhöz kapcsolta. A források alapján annyit tudunk, hogy egy cartagenai patricius családból származott, apja, Severianus magasabb hivatalt viselt.¹² Testvérei – Leander, Fulgentius és Florentina – egyházi pályára léptek és a szülők korai halála miatt ők – különösen Leander – kísérték figyelemmel Izidor testi-szellemi fejlődését.¹³

A VI–VII. század fordulóján a félszigeten pezsgett a szellemi élet, számos monostori iskola jött létre. Ilyen fontos intellektuális központ volt Asán, ahol Victorianus hozott létre iskolát vagy a Martinus vezette Dumio, a Donatus alapította Servitanus monostor, valamint a Toledóban, Sevillában, Zaragozában és Écijában működő monostori iskolák, melyekben jelentős könyvtárak kezdtek kialakulni, antik szerzők műveinek másolatait készítették.¹⁴ Izidor bátyja, Leander Sevillában két kolostort is alapított. Egyiket nők számára, ahol testvére, Florentina is élt, a másikat pedig férfiak részére, és ennek ő lett első apátja. Iskola is működött a kolostorban, itt tanult öccse, Izidor.¹⁵

A fent vázoltak is bizonyítják, hogy mind Johannes, mind Izidor esetében azonos szellemi háttérrel, neveltetéssel beszélhetünk, mindketten római-bizánci közegben nőttek fel, ebből fakadóan erősen kötődtek ehhez a kultúrkörhöz.

Az időszámítás jelölése eltérő a két szerzőnél. Johannes Biclarensis a bizánci császárok uralkodásának éve szerint számol, de ezt mindjárt megfelelteti a gót uralkodók regnálásának dátumával (pl. Anno IV Justini Imp. qui est Leovegildi regis secundus annus).¹⁶ Az említett datálási eljárást lehetőséget biztosít a krónikásnak arra, hogy a vizigót királyok és a bizánci császárok politikai tevékenysége között összehasonlítást tegyen. Az egyik póluson helyezkedik el Bizánc, melyet Johannes a mindenekfelett álló politikai egység szimbólumaként fogad el, ugyanakkor a másik oldalon, mintegy ellentétpárként, a Bizáncot kétségtelenül mintaképpül választó, de már önállóan ábrázolt nyugati gót királyság. Természetesen Johannesnél is Konstantinápoly, a nova Roma illetve a római birodalom keleti fele lett a barbárok nyugati előretörése után a római örökség letéteményese. Akárcsak a kortársak szemében, nála is a római szellemiség fennmaradása, a kontinuitás a keleti területtel fonódott össze.

Izidor a „Chronica”-ban az Ádámtól kezdődő időszámítást használja, és egy újdonságot hoz a történeti periodizálásban, átveszi Ágostontól a világ hat korszakra bontásának elméletét, és ő használja először történeti időszámítás jelölésére. Tömör világtörténeti feldolgozásában két nagy korszakot határol el, az egyik a Krisztus előtti időszak, mely öt alperiódust foglal magá-

ban. Ezek korszakhatárai fontos bibliai eseményekre utalnak: a teremtés, Noé, Ábrahám, Dávid és a babiloni fogság. Még ehhez a korszakhoz veszi a római köztársaság történetét is.¹⁷ A másik nagy korszakot Krisztus születésétől számítja, ezt a részt hosszabban tárgyalja Izidor mint az előző egységet. Krisztussal lépünk a hatodik korszakba. Itt, az utolsó részben Izidor párhuzamosan beszéli el a római és a keresztény történelem eseményeit, nagyobb hangsúlyt helyezve az utóbbira, kitér a különböző császárok alatti keresztényüldözésekre is.¹⁸ A „*Historia Gothorum...*”-ban pedig a gótok történetét követve, egy-egy évet kiragadva írja le a történeteket. Itt találkozunk újra a Hydatius által már használt hispán időszámítással.¹⁹

Johannesnél Bizáncnak egyetemes centrumként történő ábrázolásában semmi újat sem kell látnunk, hiszen ezzel egy általánosan elfogadott nézetet képviselt, továbbá szemléletét az is befolyásolhatta, hogy hosszú időt töltött Konstantinápolyban. Valószínűleg a krónika megírásához is ott kezdett, mert csak az 570-es évek vége felé tért vissza Hispániába.²⁰ Ugyanakkor új elemként kell értékelnünk, hogy az események párhuzamos tárgyalásával, illetve azzal, hogy a gótok figyelme fókuszába kerülnek, a vízigót királyság a bizánci birodalommal egy szintre emelkedik, gyakorlatilag a félszigeten élő többi népcsoport is csak általuk válik érdekessé. Az 567–577 közötti időszak eseményeiről beszélve sokszor megemlékezik a Keletről, és úgy tűnik, hogy pontos ismerete van a történetekről. A krónika II. Justinusnak a calcedoni ortodoxiára történő visszatéréseivel kezdődik: „*Iustinus... quae contra synodum Calchedonensem fuerant comentata, destruxit...*”²¹ Ezután mindjárt arról értesülünk, hogy a keresztény hit védelmében lép fel a császár, a perzsákkal kötött szerződés felbomlik, mert a pogány perzsák bálványimádásra akarják kényszeríteni a megkeresztelkedett örmény és a Kaukázustól délre fekvő vidéken élő ibér népet.²²

Mint a kereszténység védelmezője jelenik meg előttünk a császár, aki, ha kell, erőszak árán is megmenti a kárhózzattól, a pogányságtól a népeket. Ebben az időben észak-afrikai népcsoportok (garamantok, macurriták) kerültek szövetségesként a birodalomhoz és egyben fel is vették a keresztény hitet: „*Garamantes per legatos paci Romanae rei publicae et fidei Christianae sociari desiderantes poscunt, qui statim utrumque inpetrant... Macurritarum gens his temporibus Christi fidem recepit.*”²³ A kiemelt részeknél is kimutatható, hogy Johannes számára sem választható el egymástól a Birodalom és a Hit, a kettő mindig párhuzamosan mutatkozik meg. Johannes elbeszélése alapján Bizánc a Birodalom megtestesítője, a legkeresztényibb hatalom, mely ugyanazt a feladatot teljesíti, mint korábban a római birodalom: keresztény hitre bírja a különböző barbár törzseket és ugyanakkor be is fogadja őket. A Johannes Biclarensis által is közvetített kereszténység-Róma illetve Bizánc párhuzam azt a fajta birodalomszemléletet tükrözi, mely már régóta „benne volt a levegőben”. Az V. századi történetírók ennek a koncepciónak a hatása alatt írták műveiket, és ez a történeti modell még sokáig érezte hatását.

Sevillai Izidor Rómához fűződő viszonya ellentmondásosabb. Izidor a kereszténység szemszögéből viszonyul a birodalomhoz és számára azáltal válik érdekessé, amennyiben Róma jelentette a kereszténység megszületésé-

hez vezető kulturális keretet. A Róma iránti feltétlen csodálat hiányzik belőle, aziránt a Róma iránt, mely jelentésében régen túlnőtt önnön fizikai keretein, a béke, a keresztény hit, a hatalom és a műveltség szimbólumává, az univerzalizmus képviselőjévé vált. Úgy véli, a római birodalmat Isten azért teremtette, hogy előkészítse Krisztus eljövetelét és a keresztény egyház megszületését.²⁴

Izidor mindkét történeti művében kifejezésre juttatja, hogy a hispániai nyugati gót királyság független Bizánctól annak ellenére, hogy Justinianus csapatai 552-ben partraszálltak a félszigeten és megvetették lábukat Baetica tartományban.²⁵

Izidor a „Historia Gothorum...”-ban erősen szelektál az események között és csupán azok elmondására szorítkozik, melyek az ő történeti koncepciójába illeszkednek. A kiragadott évek a gótok nagyságát hivatottak alátámasztani.²⁶ Nincs érzéke a fontos események kiválasztásához, például Witericus uralkodását említve nem hozza szóba annak Galliához fűződő viszonyát, ami pedig abban az időszakban meghatározó volt.²⁷ Nem a konkrét történések foglalkoztatják, inkább a gondviselés, az égi jelek leírása kerül előtérbe.²⁸ Sok esetben pontatlan forrásnak bizonyul, legmegbízhatóbb a saját kora és az ahhoz közelebb eső időszak leírásában, ami a krónikában Liuva uralkodásától kezdődő részt jelenti.²⁹ Sok egyháztörténeti vonatkozású utalás van a krónikában, amelyek didaktikus-moralizáló leírásba fulladnak.³⁰ Izidor számára a Gondviselés mint alapvető történeti tény szerepel a különböző csodás elemekkel együtt.³¹ Számos csata elbeszélésénél az ütközet végleges kimenetelét valamilyen csodás elem vagy a Gondviselés büntetése döntötte el.³² Ezen elemek tényszerűsége természetesnek bizonyult Izidornál és általában a középkori írónál.

A „Historia Gothorum...”-hoz két retorikus rész csatlakozik: bevezetésként a „De laude Spaniae”, a gót történet végén pedig a „Recapitulatio”. Az előbbi röviden, erősen idealizált formában és igen ékes nyelven szól a félszigetről, annak természeti szépségeiről és gazdagságáról.³³ Izidor szerint oly szerencsés ez a terület, hogy számos uralkodót adott már, és bár korábban a rómaiak birtokolták, az erős gót nép meghódította.³⁴ A „De laude Spaniae” értelmezése körül viták dúltak a szakirodalomban, Félix Dahn egy jóval későbbi betoldásnak tartotta a nemzetinek vélt érzelmek dominanciája miatt, a kutatók többsége azonban Izidornak tulajdonítja a töredéket.³⁵ A spanyol történészek általában Hispánia és a hispano-vízigót nemzet iránt, általuk nemzetinek minősített érzelmek kifejeződését látják benne.³⁶ A spanyolokkal ellentétben Jocelyn Hillgarth nézetével kell egyetértenünk, aki anakronizmusnak véli a nemzet fogalmának használatát a VI–VII. századi nyugati gót viszonyokra.³⁷ Hillgarth semmi újat sem lát a „Laus Spaniae” Hispániát dicsérő soraiban, már Orosius és Prudentius is írtak róla, csak Izidor melegebb szavakkal emlékezett meg a félszigetről.

Az utóbbi, a „Recapitulatio” – amint a címben is benne van – össze-sűriti a gótok történetének legfontosabb részleteit. Leírja a gót nép külsejét, majd rátér harci tetteinek dicséretére. Olyan dicsőséges győzelmeket mondhattak magukénak a gótok – írja Izidor –, hogy Róma, a népek legyőzője sem

tudott ellenállni fegyvereiknek és Róma, a népek úrnője a gótok szolgálatjává lett.³⁸

A rómaiak, illetve a bizánciak szerepe a Izidor-féle előadásmódban a gótok győzelmeinek és kiválóságának hangsúlyozására szolgál. A „De laude Spaniae” és a „Recapitulatio” a gótok iránt felfokozott pozitív érzelmek megnyilvánulásaként is felfogható, mely nyomán egy új uralkodó nép bontakozik ki. A rómaiaktól (Bizánctól) független, új hatalom született a hispániai félszigeten. A gótok büszke és bátor népe – Izidor előadásában – arra hivatott, hogy a barbárok által oly csodált és irigyelt Rómát, a világ királynőjét térdre kényszerítse: „Quibus tanta extitit magnitudo bellorum et tam extollens gloriosae victoriae virtus ut Roma ipsa victrix omnium populorum subacta captivitatis iugo Gothicis triumphis adcederet et domina cunctarum gentium illius ut famula deserviret. Hos Europae omnes tremente gentes, Alpium his caesere obices, Wandalica ipsa crebro opinata barbaries non tantum praesentia eorum exterrita quam opinione fugata est”.³⁹

Johannes Biclarensis krónikájában is a vízigótokkal mint Bizánctól független néppel találkozunk. Érdekes megfigyelni azt, hogy a „Chronica”-n belül Hispania illetve a nyugati gót királyság szerepe Leovigild személyén keresztül hogyan kerül egyre inkább előtérbe. 569-ben Liuva király uralkodótársul kooptálja testvérét, Leovigildet, és már ekkor előrevetül Leovigild uralkodói nagysága: „...provinciam Gothorum, quae iam pro rebellione diversorum fuerat diminuta, mirabiliter ad pristinos revocat terminos”.⁴⁰ Itt még csak érintőlegesen informál Johannes arról a szervezőmunkáról, aminek eredményeként Leovigild uralma alatt egyesítette az Ibériai-félszigetet.

A VI. század második felében forrásunk tanúsága alapján Hispániában három jelentősebb etnikumot különíthetünk el. Északon, Gallaecia provinciában találjuk a szvég királyságot, délen a bizánci központot, a legnagyobb, középső területen pedig a nyugati gótokat.⁴¹ Ezen a három nagy súlyponton kívül még két népcsoporttal kell számolnunk: a cantabrokkal és a baszkokkal.⁴² Leovigild uralkodása első felében, 570–577 között szakadatlan csatározások révén megkísérli a félsziget területi egységét a vízigót állam keretein belül megvalósítani. Krónikánk szerint Leovigild első hadivállalkozásait a déli területek ellen hajtja végre, amely lépés érthető, hiszen itt található az a bizánci ék, amely állandó fenyegetést jelent a nyugati gót állam számára.⁴³ 570-ben Málaga és Baza városokra mér komoly csapást, a következő évben pedig áruulás révén elfoglalja Asidoniát (ma Medina Sidonia), melyen keresztül ezidáig a bizánciak ellenőrzésük alatt tarthatták a Gibraltári-szorost, ezzel kapcsolatot biztosítva afrikai területeik felé.⁴⁴ 572-ben Córdoba következett, ahol a helyi arisztokrácia lázadása ellen lépett fel Leovigild.⁴⁵ Az eltelt három év alatt délen, Baetica tartományban – mely hagyományosan a rómaiak fő központját képezte s ide húzódott vissza a gótok elől az ortodox egyház és a római lakosság nagy része – Leovigildnek sikerült megszilárdítania a gót uralmat. Ezek után figyelmét és erőit az északi részekre koncentrállhatta. Mind 573-ban, mind a következő esztendőben a szvég királyság határainak közvetlen közelében vezetett hadjáratokat.⁴⁶ 576-ban már a szvékeket támadja, de Miró király kérésére ezúttal még békét köt, 585-ben azonban végleg beke-

belezi ezt a területet.⁴⁷ A területi egyesítés 578-ra gyakorlatilag megvalósult.⁴⁸ Leovigild politikájának eredményeként egy új hatalom keletkezett a Mediterráneumon belül, mely Bizánc méltó ellenfelévé tudott válni, tehát a két hatalom gyakorlatilag azonos súllyal jelenik meg ezek után a krónikában. Johannes Biclarensis kettős módon viszonyul Bizánchoz. Egyrészt a legnagyobb keresztény hatalomként kezeli, ugyanakkor a gót királyságot – mely ezáltal nyer legitimitást – ugyanarra a magaslatra emeli.

Sevillai Izidor tömörebben fogalmaz Leovigild haditetteit illetően azonban a fontosabb eseményeket ő is megemlíti.⁴⁹ Izidor elfogadta a gót állam legitimitását és a rómaiakat mint hivatlan hódítókat tekinti.⁵⁰

A nagy területszerző háborúk után megpihenne Leovigild, azonban ekkor fia, Hermenegild veszélyezteti a békét. A külföldi és a gót szerzők eltérően interpretálják a történeteket. Tours-i Gergely és Nagy Gergely pápa Hermenegild lázadását Leovigild kegyetlen vallási intoleranciájával magyarázzák, a gót írók pedig csak érintőlegesen kezelik a problémát és csupán mint a hatalom ellen lázadó tyrannust ábrázolják Hermenegildet.⁵¹ Apa és fia ellentétének valós okait a források szűkszavúsága, illetve szubjektivitása miatt meglehetősen nehéz meghatározni. Előzményként annyit tudunk, hogy Leovigild fiát az ausztráziai frank hercegnővel, Ingundisszal házásította össze. Ingundis – aki Leovigild második feleségének, Gosuinthanak egyben unokája is – megjelenése hamarosan családi viszály okozója lett, mert nagyanya kérésének nem tett eleget, nem tért át az ariánus hitre. A két asszony között a tettegességig fajult az ellenségeskedés. Ezek után hamarosan Leovigild fiát Baetica tartományba küldi, mely terület felett Hermenegild teljes hatalommal rendelkezett. Felesége és Leander sevillai érsek hatására Hermenegild áttért a katolikus hitre, a kereszttségben a János nevet kapta.⁵² Megtérése után nem sokkal apja ellen fordult. A királyi hatalom megerősödése és Leovigild dinasztia alapítási törekvése miatt hátrányba került gót nemesség és a hispanorómai arisztokrácia támogatására egyaránt számíthatott Hermenegild annál is inkább, mivel a két csoport között a vegyesházasságok révén megindult bizonyos mérvű közeledés.⁵³ Különösen igaz ez Baetica provinciára, ahol Leovigild hadjáratai során nagy veszteségek érték a nagybirtokos arisztokráciát.⁵⁴ Ehhez a területhez tartozott Sevilla, illetve a Guadalquivir völgyének maradéka, mely magában foglalja Córdoba és Lusitania nagyobbik részét Méridával együtt. Hermenegild számára potenciális szövetségesként jött számításba a gótoktól szorongatott svév királyság, felesége révén pedig a frankok. A frank uralkodókat semlegesíteni tudta Leovigild, házasság révén igyekezett megnyerni Chilpercet, kinek lányát, Rigunthist másik fia, Reccared számára kérte feleségül.⁵⁵ Bizánc érdektelensége itáliai problémáival és az új császár uralomra kerülésével magyarázhatók.⁵⁶ A lázadás 579-ben tört ki, de Leovigild csak évek múltán indított katonai támadást Hermenegild ellen.⁵⁷ Felmerül a kérdés, hogy miért várt Leovigild ilyen hosszú ideig; megfontoltságból vagy kiszolgáltatottságból cselekedett-e így? Hermenegild és a pártján lévők megpróbálták ariánus contra ortodox ideológiai lepelbe öltöztetni a történeteket, és Leovigild számára féltő volt, hogy az általa kézben tartott területekre is áterjedhet a lázadás. A fegyveres összecsapás előtt Leovigild

politikai manőverek révén igyekezett erőit egyesíteni. Johannes Biclaensis-től tudjuk, hogy 580-ban Leovigild Toledóban ariánus zsinatot hívott össze, mely zsinat határozatot hozott az arianizmusra való áttérés megkönnyítéséről.⁵⁸ Csupán egyetlen katolikus püspököt ismerünk, aki áttért az ariánus hitre.⁵⁹ Érdekes a katolikus klérus magatartása a lázadás idején. Az köztudott, hogy Leander sevillai érsek Hermenegildet támogatta, azonban rajta kívül mást nem említenek a források, a kútfők általában hallgatnak, és úgy véljük, hogy ennek oka magának a klérusnak a hallgatása, semlegessége lehetett.

Leovigild egyházpolitikájában az ariánus–ortodox ellentét a gót–római ellentét lecsapódása. A katolikus vallás a római, az ariánus azonban a gót identitással azonosítható, így a két nép különbözősége spirituálisan is manifestálódott. Thompson felveti azt a gondolatot, hogy az 580-as zsinattal Leovigild a nyugati gót ariánusok és katolikusok között kívánt kompromisszumot teremteni és nem az ariánus gótok és a katolikus rómaiak között.⁶⁰ A vízigót nemesség között igen csekély számban voltak katolikusok, ezért nem tartjuk alapvető kérdésnek a gótoknál az ariánus–ortodox ellentétet, sokkal inkább a két etnikum közötti különbözőség jegyének.⁶¹ Úgy véljük, Leovigild a toledói arianus zsinattal a vallási egység létrehozásán munkálkodott a vallás „germanizációja” révén, azaz az ariánus hitre térés könnyítésével.

A zsinatot követő évben még mindig nem fia ellen fordul Leovigild, hanem északra, a baszkok földjére vezet (bár lehet, sürgető kényszerből) hadjáratot, el is foglalja ezt a területet és megalapítja Victoriacum városát.⁶² Csak 582-ben indul meg fia ellen, visszafoglalja Méridat és a rákövetkező évben Sevillat ostromolja.⁶³ A maga oldalára kényszerített szvév király, Miró is a város ostrománál esett el.⁶⁴ Végül Hermenegild Córdovában megadta magát, ahonnan Tarragonába vitték, majd 585-ben Sisbert megölte.⁶⁵ Hermenegild apjával szembeni lázadó magatartását Johannes Biclaensis kedvezőtlenül ítélte meg. Jelzőiből arra következtethetünk, hogy nem a vallási kérdést tekinti elsődlegesnek, hanem a politikai aspektust: az ariánus Leovigild a legitim uralkodó, az ő kezében van a hatalom, melyet fia lázadással akar megszerezni.⁶⁶ Johannes két alkalommal is a „tyrannis” kifejezést használja Hermenegildre vonatkozóan.⁶⁷ Izidor hasonló nézetet képvisel, szintén a „tyrannus” jelzőt alkalmazza Leovigild lázadó fiára.⁶⁸ Izidornál a tyrannus szónak kétféle jelentése van: 1. a kegyetlen, igazságtalan uralkodó, 2. a trónbitorló vagy lázadó, aki a legitim hatalommal szembehelyezkedik. Tyrannusként ábrázolja Hermenegilden kívül Atanagildot és Witericust is.⁶⁹

Hermenegild lázadása után hamarosan (586-ban) meghal Leovigild, és őt másik fia, Reccared követi az uralkodásban. Mindjárt uralkodása első évében arról értesülünk, hogy áttér a katolikus hitre.⁷⁰ Johannesnél a nyugati gót Constantinus bontakozik ki Reccared portréja nyomán, aki elhossa az igaz keresztény hitet és a békét a hispániai barbár népeknek. A két király – apa és fia – ellentéte főleg vallási téren mutatkozik meg: Leovigild az eretnek uralkodó, aki népét az arianizmusba vezeti, ezzel szemben áll fia, aki már-már misztikus magaslatokra emelkedve, mint egy új Constantinus, népét az igaz

hit útjára vezet.⁷¹ Ez az erősen idealizált kép emlékeztet az Eusebius által megrajzolt Constantinus portréra. Johannes ki is mondja, hogy párhuzamot lát a III. toledói és a niceai zsinat között, Reccared azzal, hogy személyesen megjelenik a tanácskozáson felidézni Nagy Constantinus császárt, aki hasonlóképpen cselekedett Niceaban.⁷² Az ilyen méltatás Izidornál hiányzik, mindkét munkájában jóval rövidebben érinti Reccared – és általa a gótok – megterését.⁷³

Röviden összefoglalva az eddigieket megállapíthatjuk, hogy a nyugati gót történetírás is az eusebiusi hagyományokból táplálkozik, melynek hatása alatt Johannes Biclarensisnél Bizánc mint az új Róma és egyben a legkeresztényibb hatalom kiemelkedik a többiek közül. Johannesnél Bizánc mellett megjelenik egy másik centrum, a nyugati gót királyság, amely hamarosan, főleg Reccared uralkodásától Johannes számára bizánci jelentőségűvé nő. Felismeri azt, hogy Leovigild területegyesítő politikája milyen jelentőséggel bír, éppen ezért már az ő regnálása alatt mint mediterrán központot ábrázolja a nyugati gót királyságot. A hit területén az igaz utat megtaláló Reccared portréja pedig teljesen megegyezik Constantinus császáréval, mint szent uralkodót láttatja a krónika. Johannesnél így fokozatosan Bizánctól Hispánia felé tolódik el a középpont. Izidor Bizánccal szembeni magatartása inkább ellenségesnek mondható. Hillgarth propagandisztikus célzatot vél felfedezni Izidor Justinianus és Bizánc elleni erőteljes állásfoglalásában, mellyel a Bizánctól független nyugati gót királyság kihangsúlyozását akarja elérni a krónikás.⁷⁴ Izidornál is egyértelműen mint Bizánctól független uralkodó jelenik meg a nyugati gót monarcha. Hillgarth Izidor történeti műveit a király által inspirált írásoknak tartja, hiszen kimutatott, hogy Izidor és Sisebut király között milyen szoros kapcsolat volt, Hillgarth a krónikák keletkezési időpontjában – mindkettő Sisebut uralkodása alatt íródott – is elméletének igazolását látja.⁷⁵

Izidor „Historia Gothorum”-ában – véleményünk szerint – nem a „nemzeti” történelem megszületését kell látnunk, – hiszen ez a fogalom a VII. századi gondolkodás számára idegen – hanem egy gót udvari történetíró munkáját, aki a római kontinuitás mítoszát elvetve a hangsúlyt a rómaiaktól önálló gót nép történetére helyezte.

Johannes és Izidor munkái a hispániai félsziget történetének, a nyugati gót királyság megszületésének kutatásához nélkülözhetetlen források. A spanyol történelem későbbi korszakaiban is szívesen nyúltak vissza a gótokhoz mint a spanyol állam megalapozóihoz.

Jegyzetek

1. Fredegarius: *Chronica*. MGH. *Script. Rerum Merov.* II. 18–168.; Cassiodorus: *Variac*. MGH. *Auct. Ant.* XIII. 1–385.; Gregorius Turiensis: *Historia Francorum*. MGH. *Script. Rerum Merov.* I. 31–450.; Procopius: *Bella gothicum et vandalicum*. ed. I. Haury, Leipzig, 1905.; Gregorius Magnus: *Epistolae*. MGH. *Epistolae* I–II.
2. Johannes Biclarensis: *Chronica*. MGH. *Auct. Ant.* XI. 211–220.; Isidorus Hispalensis: *Chronica maiora*. MGH. *Auct. Ant.* XI. 424–481.; Isidorus Hispalensis: *Historia Gothorum, Wandalorum et Suevorum*. MGH. *Auct. Ant.* XI.

- 267–303.; Isidorus Hispalensis: De viris illustribus. Legújabb kritikai kiadása: Codoner Merino, Carmen: El „De viris illustribus” de Isidoro de Sevilla. Salamanca, 1964.; Iulianus Toletanus: Historia Wambae regis. MGH. Sript. Rerum Merov. V. 501–535.
3. Julianus Africanus műve elveszett, részben Eusebius, részben Syncellus idézeteiből ismerjük.
 4. Mosshammer, Alden A.: The Chronicle of Eusebius and Greek Chronographic Tradition. Lewisburg, 1979.
 5. uo. 128.
 6. Balogh József: Szent István politikai testamentuma. Minerva, IX. 1930. 134–136.
 7. Isidorus: Sententiae III, XLVIII., valamint Etymologiae IX, III.
 8. Hydatius: Continuatio chronicorum Hieronymianorum. MGH. Auct. Ant. XI. 12–36.
 9. Isidorus, Hist. Goth. 268–293.
 10. Tunnennensis, Victor: Chronica. MGH. Auct. Ant. XI. 184–206.
 11. Codoner „De viris...”, XXXI.
 12. Migne, Patr. Lat. t. LXXXI, 82., 84.; Isidorus testvéréről, Leanderről írva említi apját, Codoner, „De viris...”, XXVIII.
 13. Leander nővérének, Florentinának szóló levelében tesz említést erről, Migne, Patr. Lat. t. LXXXI, 15.
 14. Quiles, Ismael: San Isidoro de Sevilla. Madrid, 1965. 24.; Romero, José Lius: San Isidoro de Sevilla. Cuadernos de Historia de Espana. t. 8. Buenos Aires, 1947. 39.
 15. uo.
 16. Joh. Bicl., Chron, 212.
 17. Isidorus, Chron. 424–454.
 18. Isidorus, Chron. Néró 455., Domicianus 457., Maximinus 462., Valerianus 463., Aurelianus 464., Dioclecianus 465., Constans 466., Julianus 467.
 19. Hydatius, Cont. chron. Hieronym., 13–36.
 20. Isidorus hét évet említ, de Migne (Patr. Lat., LXXXIII, 1105.) kiadásában tizenhét évet közöl. Ez nehezen elfogadható időtartamnak tűnik, a szakirodalom általában hét évvel számol.
 21. Joh. Bicl., Chron. 211.
 22. Joh. Bicl., Chron. 212. A latin és görög forrásokban Ibéria néven szerepel a mai Grúzia keleti és középső területén létrejött Kartli királyság, mely igen korán, valószínűleg az örményekkel egyidőben, 318-ban vette fel a kereszténységet. A perzsák igyekeztek fennhatóságukat kiterjeszteni erre a területre.
 23. Joh. Bicl., Chron. 212.
 24. Isidorus, Chron. 462., 465.
 25. Bactica a Gibraltári-szoros, Córdoba a nyersanyagok miatt volt fontos Bizánc számára. A bizánciak jelenléte Agila és Atanagild trónviszályának idejére nyúlik vissza, az utóbbi 552-ben Justinianus császár segítségét kérte ellenfelével szemben. Justinianus dédelgetett terve volt az egész Mediterráneumon belül megerősíteni a bizánci hatalmat, ezzel kapcsolatban sikereket is ért el, mert meghódította a vandál és a keleti gót államokat. Elképzelésébe illeszkedett Hispánia, ezért szívesen nyújtott katonai támogatást Atanagild számára. Ezzel a bizánciak megvetették

- lábukat Dél-Hispaniában, szövetségesük hatalomra jutása után sem vonultak ki, csak Suintila (621–631) tudta végleg kiszorítani a bizánciakat.
26. Isidorus, Hist. Goth. 275. és 448. év; utána a 454. esztendő eseményeit írja le, majd a 457. és a 490. év következik (Hist. Goth. 277., 279.)
 27. Witericus a galliai területek miatt ellenséges viszonyban állt a burgundi uralkodóval. Gallia mindig neuralgikus pont volt a gót politikában.
 28. például Isidorus, Hist. Goth. 274–275., 276., 277.
 29. Isidorus, Hist. Goth. 286–293.
 30. például Isidorus, Hist. Goth. 270–271.
 31. Isidorus, Hist. Goth. 276., 273., 280., 281.; Hist. Wand. 296., 298.
 32. uo.
 33. Isidorus, Hist. Goth. 267., 293.
 34. uo.
 35. Dahn, Félix: Historia Universal de Oncken. XI. Barcelona, 1918., 148.; Rodriguez Alonso, Cristóbal: Las historias de los godos, vandalos y suevos de Isidoro de Sevilla. León 1975. 58.; Hillgarth, J. N.: Historiography in Visigothic Spain. Spoleto, 1970. I. 298–299.; Vázquez Parga, Luis: Notas sobre la obra histórica de San Isidoro. León, 1961. 105.
 36. uo.
 37. Hillgarth, 298.
 38. Isidorus, Hist. Goth. 293–294.
 39. Isidorus, Hist. Goth. 294.
 40. Joh. Bicl., Chron. 212.
 41. Joh. Bicl., Chron. 212., 213.
 42. Joh. Bicl., Chron. 215., 216.
 43. uo.
 44. Joh. Bicl., Chron. 212.
 45. Joh. Bicl., Chron. 213. „Leovegildus rex Cordubam civitatem diu Gothis rebellem nocte occupat et caesis hostibus propiram facit multasque urbes et castella interfecta rusticorum multitudine in Gothorum dominium revocat.”
 46. 573-ban Galliában, 574-ben a cantabrok ellen. (Joh. Bicl., Chron. 213.)
 47. Joh. Bicl., Chron. 213. „Leovegildus rex in Gallaecia Suevorum fines conturbat et a rege Mironne per legatos rogatus pacem eis pro parvo tempore tribuit.”; Joh. Bicl., Chron. 217. „Leovegildus rex Gallaecias vastat... Suevorum gentem, thesaurum et patriam in suam redigit potestatem et Gothorum provinciam facit.”
 48. Északon Gallia felé terjeszkedik, meghódítja a szvéveket, délen jelentősen visszaszorítja a bizánciakat.
 49. Isidorus, Hist. Goth. 287.
 50. például Isidorus, Hist. Goth. 294.
 51. Gregorius Turonensis: Historia Francorum V–VI. Gregorius Magnus: Dialogi III. 31. Isidorus, Hist. Goth. 287. Isidorus, Chron. 477. Joh. Bicl., Chron. 215.
 52. Acta Sanctorum, Aprilis, II. tom. 134–135.
-

53. Historia de Espana. (dir. por Manuel Tunón de Lara) II. Barcelona, 1984. 318.
54. Joh. Bicl., Chron. 212., 213.
55. Greg. Tur., Hist. Franc. V. 43., VI. 18.
56. Tiberius 582-ben meghal, utóda Mauricius. Joh. Bicl., Chron. 216.; a longobardok Itáliában erőteljes támadásokat indítanak: Joh. Bicl., Chron. 215., 216.
57. csak az 582-es évnél jegyzi ezt fel Johannes Biclarenensis, Chron. 216.
58. Joh. Bicl., Chron. 216.
59. név szerint Vincentius, Zaragoza püspöke: Isidorus, Hist. Goth. 288.
60. Tompson, E. A.: The Conversion of the Visigoths to Catholicism. Nottingham Mediaeval Studies, vol. 4., 1960. 30.
61. A gótoknál jelentősebb ortodox közösség nem lehetett, erről egyetlen forrás sem tesz említést. A katolikus szerzők, különösen az arianizmussal ellenséges Gregorius Turonensis vagy Leander sevillai püspök írásaiban ezt a fontos tényt mindenképpen kihangsúlyozták volna.
62. Joh. Bicl., Chron. 216.
63. uo.
64. uo.
65. Joh. Bicl., Chron. 217.
66. ez olvasható Johannesnél Hermenegild magatartását illetően Chron. 215–217.
67. Joh. Bicl., Chron. 215. „Hermenegildus ...tyrannidem assumens in Hispali civitate rebellione facta recluditur et alias civitates atque castella secum contra patrem rebellare facit.”; Joh. Bicl., Chron. 216. „Leovegildus rex exercitum ad expugnendum tyrannum filium colligit.”
68. Isidorus, Hist. Goth. 287. „Hermenegildum deinde filium imperiis suis tyrannizantem obsessum exsuperavit.”
69. Isidorus, Hist. Goth. 286., 290.
70. Joh. Bicl., Chron. 218.
71. Joh. Bicl., Chron. 219.
72. Joh. Bicl. Chron. 219.
73. csak a megtérés tényét rögzíti: Isidorus, Hist. Goth. 289.; Isidorus, Chron. 477.
74. Hillgarth, 296–297.
75. Hillgarth, 287-288.

Rövidítések

MGH = Monumenta Germaniae Historica

Auct. Ant = Auctores Antiquissimi

Script. Rerum Merov. = Scriptores Rerum Merovingicarum

Patr. Lat. = Patrologia Latina

EMŐKE HORVÁTH

Zeugnisse der westgotischen Historiographie

(Die Geschichtswerke von Isidorus Hispalensis
und Johannes Biclaensis)

Im Mittelpunkt der Studie stehen zwei grundlegende Quellen für die Geschichte des westgotischen Staates im 6. Jahrhundert, die Chroniken von Johannes Biclaensis und die von Isidor von Sevilla, nach deren vergleichender Analyse dem Leser ein kurzer Überblick über die historiographische Auffassung der Euroche der Patristik dargeboten wird.

Die westgotische Geschichtsschreibung stützt sich auf die Traditionen von Eusebius, infolge deren Byzanz bei Johannes Biclaensis als das neue Rom und die christlichste Macht erscheint. Für Johannes gilt das westgotische Königreich als das andere Zentrum, das in erster Linie seit Reccareds Regierung mit Byzanz auf einem Niveau steht. Er erkennt die Bedeutung der gebietsvereinigende Politik von König Leovigild und zeigt daher bereits während dessen Regierung den westgotischen Staat als ein politisches Zentrum. Aufgrund des oben besagten gleicht das Portrait des zur Orthodoxie übergetretenen Reccared dem des Kaiser Constantin. In Johannes' Chronik verlagert sich der Akzent von Byzanz auf Hispanien.

Isidor von Sevilla entwirft ein von dem obigen abweichendes Byzanz-Bild, nimmt sowohl gegen Justinian als auch gegen Byzanz Stellung, wobei diese Haltung mit großer Wahrscheinlichkeit den Propagandazwecken des westgotischen Hofes dient. Isidors Anliegen ist, die Unabhängigkeit des westgotischen Staates zu betonen.

Die Werke von Johannes Biclaensis und Isidor von Sevilla stellen bei der Erforschung der Geschichte der hispanischen Halbinsel, der Entstehung des westgotischen Königtums unerläßliche Quellen dar. Auch in den späteren Epochen der spanischen Geschichte reichte man gern zu den Goten, die die Grundlagen für den spanischen Staat gelegt hatten, zurück.

EMŐKE HORVÁTH

Monument of Gothic Historiography

(The Historical works of Isidorus Hispalensis
and Johannes Biclaensis)

The essay is focussed on the chronicles of Isidorus Hispalensis and Johannes Biclaensis, indispensable sources for mainly the 6th century history of the Visigothic state, and their comparative analysis allows a brief survey of the historiographic concepts of the patristic era.

Western Gothic historiography relying as it does on the Eusebian traditions, Byzantium appears in Johannes Biclaensis as the new Rome and the most Christian power at the same time. The other centre for Johannes is the Vizigothic kingdom, raising to the level of Byzantium particularly from the

reign of Reccared. Realizing the importance of King Leovigild's policy of territorial unification, he depicts the Western Gothic state as a political centre. Based on the above the portrait of Reccared, who was converted to Orthodoxy, becomes similar to that of Emperor Constantine. In Johannes, the emphasis is shifted from Bzyantium towards Hispania.

Taking a firm stand against both Justinian and Byzantium, Isidorus of Seville paints a different picture of Bzyantium, his attitude very probably serving the propaganda purposes of the Western Gothic court. Isidorus makes a point of stressing the existence of a Visigothic state independent of Byzantium.

The works of Johannes Biclarensis and Isidorus of Seville are indispensable sources of the history of the Iberian peninsula, and for studies on the rise of the Western Gothic state. Even in the later centuries of Spanish history we like reaching back to the Goths, who laid down the foundations of the Spanish state.